

K filozofickému pojetí kategorie subjektivní činitele v ozbrojeném zápase

Socialistická společnost je takovou společností, která se v dějinách vývoje stává vládcem nad přírodními a společenskými podmínkami svého života. Dělnická třída pod vedením komunistické strany se stává postupně reálným subjektem společenského vývoje, nejprogresivnější silou dějinného pohybu, aby ve svém sebeosvobodovacím zápase pozvedla na úroveň subjektu všechny pracující. Za této situace se naplňují slova klasiků marxismu-leninismu o tom, že s hloubkou a šíří dějinné akce bude růst i objem masy, jejichž akcí je.

„Rozvinutá socialistická společnost — jejíž budování je obsahem dané etapy — je charakteristická zejména spojováním výsledků vědeckotechnické revoluce s novými společenskými vztahy, komplexním řešením politických, sociálně ekonomických, kulturních a ideově výchovných otázek, jež umožňuje uspokojovat stále rostoucí potřeby lidí.

Je proto zákonité, že v této etapě dále vzrůstá úloha marxisticko-leninské strany, zvyšují se požadavky na práci všech komunistů, na jejich vyspělost, na schopnost stranických orgánů a organizací uplatňovat vedoucí úlohu strany. **Roste význam subjektivního činitele, aktivity a uvědomělosti lidí.**“ (Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a další úkoly strany. Svoboda, Praha 1976, str. 32, podtrhl autor)

Věda a technika v soudobém třídně rozděleném světě vždy přináší člověku nejen naději, ale v rukou reakčních imperialistických sil představují vážnou hrozbu. V třídně rozděleném světě se věda stává nejen bezprostřední výrobní silou, ale i bezprostřední vojenskou silou. Instituce ozbrojené státní moci je dnes jednou z nejrozvinutějších oblastí společenského života, je primárně determinována vývojem třídně politických vztahů, podmiňová-

na ekonomickými poměry a vědeckotechnickým pokrokem a zpětně na ně působí.

Tyto závažné společenské proměny nezasahují pouze sféru produktivních procesů, ale — jak již naznačujeme — i vojenskou sílu státu či koalice, jako charakteristickou veličinu vyjadřující schopnost vést válku proti jiným státům při vynaložení všech materiálních a duchovních sil společnosti. Výrazným způsobem tedy modifikují i místo a úlohu subjektivního činitele v soudobém ozbrojeném zápase.

Význam subjektivního činitele v ozbrojeném zápase roste od epochy k epoše s tím, jak jsou stále širší lidové masy vtahovány do procesu uvědomělé tvorby své historie. V době počínajícího přechodu kapitalismu volně soutěže do stadia imperialismu napsal B. Engels: „Změnily se podmínky pro války mezi národy, změnil se neméně i podmínky pro třídní boj. Doby náhlého přepadávání, doby revolucí malými uvědomělými menšinami v čele neuvědomělých mas již minuly. Kde jde o úplné přetvoření společenských organizací, tam musí být masy samy zúčastněny, samy již musí chápat oč jde, zač jdou obětovat život.“ (Marx, K. - Engels, B.: Vybrané spisy, sv. 1, str. 131) Proto právě proces aktivizace lidových mas k vedení války dosahuje svého vrcholu ve spravedlivých válkách na obranu socialistické vlasti před imperialistickou agresí.

Úloha subjektivního činitele roste i v důsledku rozvoje vojenské vědy a techniky. Věda odráží požadavky vojenské praxe, určuje vývoj techniky, zvláště výzbroje. I když rozhodující úlohu v ozbrojeném zápase hraje člověk, který pro své účely využívá techniku a zbraně, nikterak tento fakt nesnižuje význam techniky. Vojenská technika je nejpohyblivějším prvkem materiálního základu ozbrojeného boje, vyvolává změny i v ostatních oblastech vojenství, je důležitým ukazatelem

bojové síly vojsk. Nové prostředky ozbrojeného boje vyžadují, aby se u člověka zformovaly nové návyky, aby se všestranně rozvíjely jeho schopnosti; zvýšené požadavky jsou kladeny na morální politické a bojové vlastnosti vojáků.

Význam subjektivní činnosti v boji je v nemalé míře závislý rovněž na schop-

nostech velitelského sboru. Převaha v oblasti morálně politické síly je nesporně na straně socialistických armád. Tato převaha však musí být také převahou racionální, skutečně vědeckého řízení vojenských operací, vycházejícího z hlubokého pochopení charakteru a zvláštností soudobé války.

Subjektivní činitel v ozbrojeném zápasu

Analýzu jednání subjektu v ozbrojeném zápasu — máme-li se oprostit od empirické popisnosti a přiblížit se všestrannějšímu a hlubšímu vysvětlení — musíme odvodit ze vzájemného dialektického vztahu objektu a subjektu. Subjekt je tím, jakým způsobem je činný, jak přetváří objekt, jak touto činností realizuje vztahy k jiným subjektům.

Ozbrojený zápas můžeme považovat za specifickou oblast společenskotřídní praxe epochy třídně antagonistických společensko-ekonomických formací. Specifikum této zvláštní sféry předmětné praxe spočívá především v tom, že je nejbezprostředněji determinována politikou, je specifickým produktem sociálních antagonismů a zároveň mezním prostředkem jejich řešení.

Subjektem ozbrojeného zápasu jsou ozbrojené síly, kolektivní společenský subjekt, určitá jednota specifickým způsobem organizovaných ozbrojených lidí. Jsou organickým systémem s přesně vymezenou strukturou a centralizovaným řízením, aktivním faktorem ozbrojeného zápasu schopným působit na ozbrojené síly nepřítelů, na jeho ekonomická a politická centra, na morálně politický stav jeho lidu apod.

Pohlížíme-li na ozbrojené síly jako na strukturovaný systém, potom dílčími subjektem může být jakýkoli podsystém prvků. Prvky tohoto sociálního systému, subjekty vystupují vůči sobě jako objekty. Navíc každý ozbrojený zápas je krvavou konfrontací dvou antagonistických subjektů, sociálních nositelů protikladně orientované aktivity. I v tomto případě jsou však (společenský) objekt a (společenský) subjekt póly, mající svůj střed v praxi, neboť tu jde o praxi ve formě vzájemného působení subjektů. Zákonitost činnosti těchto subjektů je však objektivní, neboť je vztahem činností, které jsou objektivním výrazem subjektů. Proto i zákony ozbrojeného boje mají nutně objektivní charakter.

Sladěná a organizovaná centralizace ozbrojených sil, objektivně vyvěrající z požadavků soudobé bojové činnosti, vtiskuje subjektu ozbrojeného zápasu některé zvláštnosti:

Úspěch subjektu na bitevním poli je podmíněn jednotnou vůlí všech dílčích subjektů, všech vojáků. Právě k zabezpečení této jednoty slouží centralistická organizace, nedílná velitelská pravomoc a přísný vojenský pořádek. Základem této jednoty je však jednota jejich ekonomických zájmů, politického přesvědčení a mravních norem. V ozbrojených silách socialistických zemí taková jednota vyplývá ze sociálně politické a ideové jednoty lidu, je základem pevné a uvědomělé kázně a bojových úspěchů.

Ridícím prvkem součinnosti a organizátorem bojové činnosti je velitel a jeho štáb. Na jejich schopnostech do značné míry závisí využití možností kolektivního subjektu. Bojovou silou, kterou velitel disponuje, jsou mu podřízená vojska, která jsou pro něho objektem řízení. Zároveň však vojska vystupují jako subjekt bojové činnosti, jako subjekt akcí příslušné povahy a příslušných rozměrů.

Bojová činnost vojsk je do značné míry determinována osobností velitele, jakožto subjektu — organizátora této činnosti. Úloha osobnosti velitele je podmíněna především jeho místem v systému vojenské organizace, pravomocí a materiálními možnostmi, jimiž v důsledku toho disponuje, jakož i jeho schopnostmi proniknout do podstaty složité bojové situace, zhodnotit ji pro daný úkol, postihnout základní tendence její změny a v maximální míře je ovlivnit v požadovaném směru.

Z rozboru problému vyplývá, že při vymezování společenských subjektů musíme vycházet z jejich materiálního bytí a předmětné aktivity. Takový přístup umožňuje postihnout jak specifičnost, tak historickou proměnlivost jejich rolí. Deterministické pojetí subjektu pak odhaluje vnitřní spojitost při interpretaci vojenských jevů jako přírodně historických procesů i jako důsledku subjektivní aktivity.

Klasikové marxismu-leninismu konkrétně objasnili dialektiku objektivního a subjektivního, všestranně zdůvodnili úlohu a význam subjektivního činitele. Neredu-

kovali subjektivní činitel jen na vědomí, oddělené od materiálního života společnosti, od praktické činnosti lidí. Ve společenském životě se přechod k novému neuskutečňuje automaticky, mimo činnost lidí; bez uvědomělé činnosti lidí není možné realizovat nazrálé sociální přeměny. Subjektivní činitel je silou, která tyto změny cílevědomě uskutečňuje.

Subjektivním v tomto smyslu označujeme aktivitu reálného dějinného subjektu, která má vždy jak předmětnou, praktickou stránku, tak i stránku poznávací, teoretickou. **Subjektivním činitelem** pak označujeme ty síly, které jsou součástí subjektu, které jsou vlastní subjektu nebo kterými subjekt disponuje, ať již jsou povahy materiální, nebo ideální.

V současné etapě společenského vývoje, jejímž obsahem je budování rozvinuté socialistické společnosti, narůstá složitost subjektivních struktur a zvětšuje se i míra jejich aktivity. Politika naší strany orientovaná na rozvoj socialistických společenských vztahů zabezpečuje stále **širší rozvíjení aktivit** našeho lidu v nejrůznějších oblastech společenského života, včetně vojensví.

Tváří činnost vojáků všech kategorií je nutnou podmínkou bojeschopnosti a připravenosti ozbrojených sil. Raketové jaderné zbraně, nové druhy bojové techniky vyvolaly podstatné změny ve způsobech ozbrojeného boje, značně zvýšily význam rychlé a rozhodné činnosti velitelů všech stupňů, význam iniciativy a tvořivé činnosti všech vojáků.

Základním typem činnosti v ozbrojeném zápase je bojová aktivita, tj. dovedné a cílevědomé, iniciativní a sebeobětavé jednání vojáků v boji, neustálé úsilí o zničení nepřítele. Je zcela pochopitelné, že bojová aktivita je možná jen tehdy, je-li voják všestranně k boji připraven. Voják je k této aktivitě vychováván v průběhu vojenské služby, což předpokládá formovat zaměření jeho osobnosti a motivy jeho jednání.

Motivy bojové aktivity vznikají jako důsledek pochopení cílů a úkolů boje. Základními motivy aktivity jsou láska k vlasti a zemím socialismu, oddanost komunistické straně a nenávisť k nepříteli. Bojová aktivita je podněcována bojovým úkolem, rozkazem velitele a vědomím osobní odpovědnosti za obranu vlasti, za splnění bojového úkolu. Každý voják si musí být vědom toho, že vítězství lze dosáhnout jen aktivní činností, že pasivita vede k porážce. Vysoce aktivní činnost vojáka v boji předchází jeho zaměření, které ho mobilizuje, napomáhá mu, aby soustředil své úsilí na splnění rozkazu velitele. Za-

měřenost umožňuje zachovávat kontinuitu v jednání vojáka a strukturální stabilitu v jeho činnosti. Utváření a stupeň bojové aktivity je v nemalé míře rovněž závislý na schopnostech velitele — subjektu organizátora bojové činnosti, zejména na jeho pozornosti, svědomitosti a citlivém přístupu k podřízenému, na schopnosti zachovat maximum sil vojáka pro rozhodující období boje.

Bojová aktivita vojáka má přesně vymezený sociálně politický charakter. Stupeň bojové aktivity vojáků je v tomto aspektu determinován především jejich vztahem ke společenskému řádu, cílům války, bojovým tradicím apod. Proto vysoká politická uvědomělost a mravní hodnoty se jeví jako významné determinanty bojové aktivity. Také psychologické vlastnosti, náročná příprava vojáků (založená na dobrých teoretických znalostech, dovednostech a návycích) a tělesná zdatnost jsou důležitými komponenty bojové aktivity. Vytvářet u každého obránce socialistické vlasti vysokou bojovou aktivitu, připravenost zahájit boj s nepřítelem a dosáhnout vítězství — tj. jeden ze základních požadavků přípravy na soudobý boj.

Uvědomělost je dalším atributem subjektu. Subjektem je společenský útvar, který jedná s vědomím své historické perspektivy, je si vědom svého historického poslání. Ztráta perspektiv, ztráta vědomí své historicky progresivní role vede k dezintegraci společenského subjektu. Proto XV. sjezd naší strany zdůraznil, že péče o zvyšování socialistického uvědomění lidí je důležitý politický úkol strany a všech společenských organizací.

Uvědomění miliónových mas — limitující podmínka správného chápání a realizace marxisticko-leninské politiky — zvláště výrazně vystupuje do popředí při přípravě vojáků k obraně socialistické vlasti. Tento mnohostranný a složitý proces zahrnuje především zvyšování jejich **politické uvědomělosti**, jejich ideového zocelení a vytváření komunistického světového názoru. Zejména politické uvědomění je základem, na němž se staví celá osobnost vojáka, jeho duchovní svět; je hlavní silou, která vojáka podněcuje k úspěšné bojové činnosti.

I když zdůrazňujeme jednotu obsahu a forem při vytváření vědeckého světového názoru, nesmíme ztrácet ze zřetel zvláštnosti ozbrojených sil. Jednou z nich je právě to, že hlavní úsilí po dobu vojenské služby v armádě je zaměřeno na rozvíjení těch vojenských a morálně politických názorů a přesvědčení, které jsou nezbytné

pro dosažení vítězství nad nepřítelem v ozbrojeném zápase.

Od člověka, postaveného na místo ozbrojeného obránce socialistické vlasti, se požaduje, aby chápal podstatu války a jejich zdrojů, charakter armád, úlohu socialistické armády při budování socialismu a ochraně míru. Zvláštní význam mají názory na podstatu revoluce ve vojenství, úlohu člověka a techniky v soudobém ozbrojeném zápase, růst morálně politického a psychologického faktoru, na úlohu překvapení ve válce, nepřetržitě bojové pohotovosti, bdělosti a vojenské kázně. Pouze při chápání těchto otázek z hlediska dialektického materialismu mohou vzniknout správné názory na podstatu vojenské činnosti, úsilí o bezvýhradné plnění vojenských povinností, pevná víra ve vítězství nad nepřítelem.

S růstem uvědomělosti se voják stává nejen objektem, ale i subjektem výchovy. To odpovídá požadavkům soudobého boje, kde úloha samostatného regulování vlastní činnosti neustále vzrůstá. **Sebevýchova** se tak stává důležitým faktorem při utváření jedné z nejvýznamnějších vlastností — **sebekázně**, jež se může projevovat v nejrozličnějších formách: ve formě sebekontroly, morálního sebehodnocení, sebeovládání, sebeobětavosti.

V současných podmínkách nabývá na rostoucí významu **internacionální výchova vojáků** socialistických zemí, rozvíjení vědomí a pocitů jejich povinnosti a odpovědnosti nejen za obranu své vlasti, ale i za zajištění bezpečnosti bratrských socialistických zemí. Nutným rysem politicko-výchovné práce při vytváření komunistického přesvědčení vojáků a jejich ideové pevnosti je boj s nepřátelskou ideologií. V tomto smyslu a v takové kvalitě je pak socialistické uvědomění vojáků zemí Varšavské smlouvy jednou z hlavních podmínek jejich uvědomělé bojové aktivity.

Organizovanost je takový komponent subjektivního činitele, ve kterém nachází materiální výraz uvědomělost lidí. Určitému stupni uvědomění odpovídá určitá institucionální forma.

Abychom se v této otázce nedostali na

pozici institucionalismu, je nutné mít na zřeteli především **třídní podstatu armádní instituce, objektivní tendence jejího vývoje a její sociální funkce**. Historická převaha socialistické vojenské organizace je objektivním, zákonitým jevem. Její neporazitelnost a její převaha nad imperialistickou vojenskou organizací je přímým důsledkem převahy socialistického společenského zřízení nad buržoazním v materiální i duchovní oblasti. V. I. Lenin učil, že ozbrojené násilí dělnické třídy nakonec zvítězí, protože se opírá o dokonalejší sociálně ekonomickou organizaci, o pokrokovější společenskou třídu: „Násilí je možno použít, i když nemá ekonomický základ, ale pak je dějinami odsouzeno k zániku. Ale je možné použít násilí, opíráme-li se přitom o pokrokovou třídu, o vyšší základy socialistického zřízení, pořádku a organizace. I tehdy může dočasně utrpět nezdar, ale je nepřemožitelné.“ (Lenin, V. I.: Spisy, sv. 29, Praha 1955, str. 368—369)

Moderní ozbrojené síly státu či koalice představují dnes organický systém s přesnou strukturou a centralizovaným řízením, určitou jednotu příslušným způsobem **organizovaných** ozbrojených lidí. Organizace vojsk je tedy vědecky a empiricky zdůvodněná forma spojení lidí a výzbroje v zájmu jejich nejúčinnějšího bojového využití. Význam organizace pro kvalitní **řízení** — jako činnosti zprostředkující finalitu v ozbrojeném zápase — neustále roste.

K těmto základním komponentům subjektivního činitele v ozbrojeném zápase řadíme celou řadu dalších elementů převážně duchovní povahy: morálně politické kvality, ideové přesvědčení a morální pevnost vojáků; teoretické znalosti a návyky lidí z oblasti vojenství, jejich vojenskou připravenost v souladu s požadavky soudobého ozbrojeného boje; fyzickou připravenost, psychickou odolnost a ukázněnost a další. Především tyto komponenty subjektivního činitele v ozbrojeném zápase se projevují v podobě uvědomění a vůle ozbrojených sil, v podobě jejich kolektivního umění, tvůrčího hledání, hrdinství a sebeobětavosti; tvoří ve svém souhrnu **morálně bojové kvality vojsk**.

Morálně politický faktor — základ duchovních sil subjektu v ozbrojeném zápase

Vědeckotechnická revoluce ve vojenství nikterak neoslabuje, nýbrž naopak obohacuje obsah jednoho z nejdůležitějších zákonů války, podle něhož na morálně politickém stavu obyvatelstva a armády závisí nejenom průběh a výsledek války,

ale i stupeň připravenosti na ni. Dynamice vývoje zbraní a bojové techniky musí odpovídat neustálý duchovní růst člověka.

Morálně politický faktor je výrazem vnitřních potřeb, pohnutek a norem jednání určujících činnost lidí, stupeň vypětí

